

Fejezet a polgári radikális sajtó történetéből (A Világ szabadkőműves kapcsolatai)

Az 1910. március 30-án megjelenő *Világ* c. lap mögött, amely később a polgári radikális eszmék hathatós szószólójává vált, a magyarországi szabadkőművesség szervezete állott. Elsősorban az Eötvös-páholy tagsága anyagi áldozatvállalásának és Bálint Lajos főmester szervezőmunkájának köszönhető az újság létrejötte. Az Eötvös-páholy és a *Világ* kapcsolatát feltáró adatok nemcsak a magyar szabadkőművesség politikai nézeteinek tisztázatlanságára vetnek fényt, hanem a polgári radikális sajtó születésének nehézségeire is. Jobban megvilágítják azt a tényt, hogy miért nem lehetett Ady az így induló és a szabadkőművesség befolyása alatt álló *Világ* vezető embereivel baráti kapcsolatban, belső munkatársi viszonyban.

A magyar szabadkőművesség a XX. század elején és az Eötvös-páholy belső megújulása. Egy, a szabadkőművesség eszméit a nagyközönség számára terjesztő, a különböző intézmények részéről ért támadásokra válaszoló lap létrehozásának gondolata szorosan összefügg az szervezet válságát érzékelő és a páholy munkát tartalmilag és formailag megújítani akarók csoportjának kialakulásával.

A XX. század első évtizedében a magyarországi szabadkőműves páholyok többségében kialakult az a csoport, amely szakítani akart a heti egyszeri összejöveteleken tárgyalt szabadkőművesi rituálék, szimbólumok magyarázatának rendjével, az apró jótékonykodás rendszerével, a „politikamentesség”-gel. Ezek helyett azt követelték, hogy a szabadkőművesség lépjen fel nyilvánosan, önálló szervezett erőként, s a rendelkezésre álló fórumokon vegyen aktívan részt a napi politikai életben, használja fel nem lebecsülhető anyagi erejét haladó intézmények létrehozására, használja el a nagyközönségben a szabadkőművesség körüli zavart, adjon hathatós formában csattanós választ ellenfeleinek támadásaira.

Az Eötvös-páholyban kialakult és a szabadkőművességen belül progressziót jelentő csoportból különösen ketten adtak olyan politikai programot, amely a tagokat élénk vitára készítette, megindította a szellemi pezsgést. Ezek egyike a méltatlanul elfelejtett, a maga korában jónévű újságíró Yartin (Nyitrai) József. Ő az 1904. ápr. 8-án tartott előadásában (A fekete veszedelem) kifejtette, hogy a szabadkőművesség egésze elé az MSZDP programját kell követendő példaként állítani.¹ Néhány évvel később, 1907. nov. 13-án Yartin, az Eötvös-páholy krónikása által új korszakot nyitónak nevezett előadásában, bővebben körvonalazta programját. Elsősorban a szabadkőművesség kultúrmisszióját

¹ E témához alapvető forrásként használtam TUTSEK József: *A 40 éves Eötvös-páholy* c. könyvét (Az Eötvös-páholy sajtója, gépelt példány, 372 l.) OL Szabadkőművesség. Az Eötvös-páholy iratai P 1101 2. tétel, 2. kötet. (A továbbiakban: TUTSEK.) — A *Világ* első évfolyamainak történetére nézve I. FABÓ Irma: *A radikális sajtó kialakulása: Világ 1910–1914.* MKsz 1966. 317–330.

hangsúlyozta és fő feladataként a nép felvilágosítását jelölte meg. Emellett azonban nem kisebb súllyal szerepelt fő politikai programpontként az általános választójog kivívása, amely Yartin számára egyet jelentett a szocializmus megvalósulásával. Programjának további pontjaiként szerepelt a latifundiumok megszüntetéséért, a lelkiismereti és gondolatszabadságért, az egyház és állam szétválasztásáért, az új nevelésért vívott harc. Az általános választójogért indított harcban a szabadkőművesség számára a lehetséges szövetségest a szocialistákban látta, akiknek segíteni kell, „mint ahogy ők is segítenének bennünket a reakció ellen való nyílt harcunkban, ha ugyan megvolna a bátorság bennünk nyíltan harcolni. És segítenének akkor is, ha különben és más részletekben nem értenének egyet törekvéseink szellemével.”² E program megvalósításának egyik hathatós eszközt látta egy nagyközönség számára szóló, de szabadkőműves irányítás alatt álló lapban.

A másik nagy vitát kirobbantó program szerzője Bálint Lajos volt, az Eötvös-páholy későbbi többszörös főmestere, aki élénken vitázott Yartinnal az 1907. dec. 11-én megjelenő *Mi a teendő?* c. füzetében. Ebben azért utasította el páholytársa programját, mert az a szabadkőművességet politikai testületté változtatná. Bálint elképzeléseinek középpontjában a magyar nemzeti sovinizmus eszméje állt, ennek alapján szerette volna megújítani a magyar szabadkőművesség pangó életét. Ehhez, csakúgy mint Yartin, Bálint is szükségesnek tartott egy új sajtóorgánumot. A lap célja: „a magyar nemzeti eszme intranzigens propagálása így: békében a királlyal és Ausztriával, de lázas munka Magyarország elmagyarosítására. Másik be nem vallott irány a szabadkőművesség szolgálata” lett volna. A továbbiakban kifejtette, hogy sovinizmusa a környező népek magyarsággal szembeni akcióinak reakciója. A maga sovinizta-nacionalista koncepcióját a hazafias szólamokat hangoztató klerikalizmus elleni harc hatékony ellenszeréül szánta: „Ha a magyar szabadkőművesség kitűzi a magyar sovinizmus lobogóját, egymagában álland az egész ország intézményei között, magához vonja, idehódítja mindazok munkásságát, akik teménytelen ideál közül, annyit csalódás után megtartották az utolsót, a hazát. — Ide fogja vonni azokat, akik a kozmopolita klerikalizmustól, mely csak a pápa világbirodalmát akarja, féltik a magyar nemzetet.” Bálint úgy vélte, hogy bár a kormány nem engedi a szabadkőművesség politikai tevékenységét, mégis a sovinizmus eszméjének hatására nem fog a szervezetbe belekötni. A lap szellemi vezetését a Szövetség-tanács irányítása és ellenőrzése alá akarta helyezni. Ez a megjegyzése is mutatja, nem kívánt szakítani a szövetség konzervatív, minden új kezdeményezést megtorpedózó szervével, amelynek működése az egyes páholyok körében állandóan kritika tárgya volt.³

A magyarországi szabadkőműves páholyokban folyó eddigi tevékenység irányának megváltoztatását és ennek vetületeként, a megindítandó lap ügyét a megváltozott társadalmi, politikai viszonyok hozták felszínre. Ezek közül a szervezet tagságának döntő többsége, így az Eötvös-páholybeliek is a klerikalizmus térhódítását érezték a legfontosabbnak. Már Yartin is foglalkozott a fentebb idézett előadásában a pécsi Katolikus Nagygyűlés felszólalásaival, amelyek bebizonyították számára, hogy a nevelés, az iskolarendszer, a tudomány, a filozófia, a művészet a katolikus egyház szolgálatában áll. Bálint Lajos pedig főként a Katolikus Néppárt előretörését tartotta olyan eseménynek, amely a

² TUTSEK, 160.

³ TUTSEK, 167–168.

magyar szabadkőművességet egységes, aktívabb munkára kell hogy serkentse.⁴ Élénk visszhangot váltott ki a szabadkőművességből a katolikus egyháznak az a lépése, hogy francia szerzeteseket és apácákat fogadott be.⁵ A magyar szabadkőművesség progresszív erői felismerték, hogy a klerikalizmus erejét, anyagi erőforrásain túl sajtójának köszönheti. Ilyen értelemben nyilatkozott Yartin, 1909. márc. 10-én, a lap szervezésének időszakában: „Az ellentábort legnagyobb részt a sajtója teszi hatalmassá — tanulnunk kell tőlük.”⁶ A legtömörebben azonban Purjesz Lajos — már mint a *Világ* szerkesztője — fogalmazott, a magyar szabadkőművességhez szóló felhívásában (1916. febr. 19.): „A klerikalizmus egy millió koronát gyűjtöttek sajtóalapra, lapjaikkal, folyóirataikkal hihetlenül felkészülnek minden liberális gondolat ellen.”⁷ Purjesz megállapításának jogosságát a szabadkőművesség már az 1890-es évektől egyre fokozódó mértékben érezhette, hiszen a megújult katolikus sajtóban (*Magyar Állam*, később az *Alkotmány*) növekedett a támadó cikkek száma, és durvult a hangjuk. Ezekre azonban a szervezet — nem lévén nagyközönség által ismert lapja — nem tudott válaszolni.

Tovább érlelte a szabadkőművesi szellemű hírlap megindításának gondolatát az a tény, hogy az erős hitbuzgalmi tevékenységet folytató Mária Kongregáció kiadásában megjelent a *Zászlónk* c. ifjúsági folyóirat. Ezt a lapot az Eötvös-páholyban Demjén Géza 1903. márc. 4-én ismertette. Javasolta: a szabadkőművesség találjon módot arra, hogy az ifjúságot „szabadkőművesi szellemben” szerkesztett iratokkal megnyerjék.⁸ Az már a tehetetlenségükre vet fényt, hogy noha már 1903 őszétől kezdve, majd 1904-ben többször is, most már a Nagypáholy támogatását is megnyerve, tárgyalták a megindítandó ifjúsági lap ügyét, azonban „a kivitel módozatai aggodalmat keltettek.”⁹

A magyar szabadkőművességet társadalmi-politikai programmal megújítani akarók, a klerikalizmus támadásaira választ követelők nagyon jól látták, hogyha a közvéleményt saját meggyőződésüknek megfelelően formálni akarják, ehhez leghathatósabb eszköz az önálló, nem a páholyélet kulisszatitkait feszegető, hanem aktualitásokat tartalmazó hírlap.

A szabadkőművesi sajtó ügyének pártolói már a 90-es évektől, a klerikalizmus sajtó hangjának élesedésétől kezdve többféle elképzelés is foglalkoztatta. Az egyes páholyok konzervatív beállítottságú tagjai meglegedtek az eddig zárt körben terjesztett és lényegében a páholyélet krónikásának szerepét betöltő *Kelet* c. közlöny megreformálásával. A harcosabb felfogású szabadkőművesek, akik válaszolni akartak az elsősorban klerikalizmus oldalról jövő vádakra, igyekeztek megnyerni néhány újságot maguknak, pl. a *Magyar Géniuszt*, a *Független Újságot*, s ezek hasábjain feleltek a támadásokra. Ez természetesen az eddigi olvasóközönség számának megcsappanását okozta, így a szabadkőművesség szervezete ennek ellensúlyozására kényszerült. Mindez rendkívül nehézkes volt, személyi súrlódásokhoz vezetett.¹⁰

A szövetség liberális gondolkodású tagjai már az önálló hírlap megvalósításáért szálltak síkra. Ennek szükségességét a Szövetségtanács már 1881-ben elis-

⁴ TUTSEK, 159, 163.

⁵ OL Szabadkőművesség. A Világ iratai az Eötvös-páholy anyagából P 1101 29. csomó 24. tétel. Az Eötvös-páholy körlevele é. n.

⁶ TUTSEK, 200.

⁷ Uo.

⁸ TUTSEK, 197.

⁹ TUTSEK, 106.

¹⁰ TUTSEK: 191. A Nagypáholy leirata az Eötvös-páholyhoz, 1892. dec. 12.

merte, de a terv megvalósítására a konzervatív erők magatartása, szervezeti és anyagi problémák miatt nem került sor. Több mint két évtizeden keresztül kapott a Nagypáholy szabadkőművesi hírlap létesítése tárgyában beadványokat (pl. 1896 decemberében Bakonyi Miksától, az Eötvös-páholy tagjától), vagy értesülhetett egy-egy páholy, így a Comenius, László király, nagyközönségnek szóló újság létrehozásának szándékáról.

A lapszervezés első szakasza. A magyar szabadkőművességen belüli liberális erők sikerének tulajdonítható az 1909. jan. 9-i nagygyűlés határozata, amely kívánatosnak tartja, hogy a szervezet a sajtó útján is működjön a felvilágosodás és a haladás érdekében. Ennek, a létrehozandó sajtóorgánum várható programjára nézve semmi konkrétumot nem tartalmazó, szűkszavú határozatnak alapján kezdett a szervezés munkájához az Eötvös-páholy tagsága, újonnan megválasztott ambiciózus főmesterének, Bálint Lajosnak a vezetésével. Mint a páholy történetének krónikása írja: a napilap ügyét főmesteri beköszöntő beszédében megemlítő Bálint Lajost a tagok spontán lelkesedéssel fogadták.¹¹

Az 1877-ben alakult Eötvös-páholy szellemi arculatát jelentős közéleti, a gyakorlati hírlapírással szoros kapcsolatban levő személyiségek formálták olyanná, hogy könnyűszerrel magukévá tegyék az újságalapítás eszméjét, szervezzék és anyagilag támogassák. Már az Eötvös-páholy első főmesterét, dr. Révai Lajos jogászt, Révai Sámuel öccsét is ilyennek ítélni lehetjük, aki kimondottan a nagyközönség számára alapítja *Der Bund* c. lapját. E kezdeményezését a Szövetség-tanács helyteleníti és 1878. febr. 21-én felkéri az újság szerkesztőségét, hogy tartózkodjanak minden, a szabadkőművesség vezető szerveit, belső életét tárgyaló cikk közlésétől. Révai erre nem volt hajlandó, s lemondott a Szövetség-tanácsban viselt tisztségéről is. Sőt ellentámadásba ment át s lapjának 1878. márciusi számában azt a kívánságát fejezte ki, „hogy a szabadkőművesség lépjen ki a nyilvánosság elé és bővítsen ki programját úgy, hogy szociális és vallási kérdéseket is tárgyalhasson.” Bár a *Der Bund* egy évi fennállás után megszűnt, Révai pedig lemondott az Eötvös-páholy főmesteri tisztségéről, a páholy történetének megírója joggal mondhatta róla, hogy „lapjának megindításával iskolát csinált, melyet 1910-ben Bálint Lajos az Eötvös-páholy főmestere, bár más utakon és más eszközökkel követett.”¹² A századvégi liberalizmus szellemét vitte az Eötvös-páholy életében a magyar sajtótörténet jelentős alakja Vészi József, akinek az indítványára honosította meg a páholy vezetősége a magyar közélet eredményeiről tartott rendszeres heti szemléket, amelyek a politikai-társadalmi problémák iránti érzékenységet, aktivitást fokozták a páholytagságban. A páholyülésekről készített jegyzőkönyvek tanúsága szerint Vészi József beszédei, hozzászólásai, s később főmesteri tevékenysége a legnagyobb elismerést váltották ki a páholy tagjaiból.¹³

Több évig jelentős szerepet vitt a páholy életében a Henry George-t népszerűsítő publicista: Bakonyi Miksa. Az Eötvös-páholy 1896. ápr. 16-i ülésén a heti szemléjében hangoztatta a megújuló klerikális támadásokkal szemben egy lap alapításának szükségességét. Sőt ugyanez év decemberében Bakonyi a Nagypáholyhoz terjesztette a lappal kapcsolatos elképzeléseit. Erre azonban a magyarországi szabadkőművesség vezető szerve nem válaszolt, úgyhogy a beadvány szerzője elkeseredve vonta vissza előterjesztését 1897. ápr. 20.-án.

¹¹ TUTSEK, 199.

¹² TUTSEK, 15, 16.

¹³ TUTSEK, 40, 45–47.

Bakonyi azután más úton próbálkozott, a szabadkőművesi közgyűlés elé akarta vinni a meglevő közlönynek, a *Keletnek* a reformját. Annak ellenére, hogy Bakonyi Miksa indítványát az Eötvös páholy kinyomatta és szétküldte az összes magyar páholyoknak, mégis sikerült a Szövetségtanácsnak a *Kelet* ellen szerveződő erőket letörnie és a társadalmi-politikai kérdések tárgyalásától elzárkózó lapot ebben a régi, változatlan formában életben tartania.¹⁴

Az Eötvös-páholy történetét végigkísérték a megvalósult, illetve inkább a megvalósítatlan lapalapítási kezdeményezések. Bálint Lajos, az új főmester azonban tudta, hogy a páholyhagyományokból táplálkozó lelkesedés önmagában mit sem ér, magának a szabadkőművességnek az erejét, létszámát is kevésnek ítélte a lap megalapításához és fenntartásához. Ezért keresett kapcsolatokat a szervezeten kívül álló tőkészekkel 1909 telének végén. Kapcsolatba lépett Gotteszmann Henrik soroksári takarékpénztári igazgatóval, aki előtt vázolta a leendő lap irányát és célját, s kérte gyűjtsön előfizetőket, akik egy évre a díjat előre befizetnék. Gotteszmann néhány nap múlva 896 koronát adott Bálintnak, 32 előfizető egy évi előfizetési díját. Ennek az akciónak a sikere Bálintot annyira fellelkesítette, hogy bizonyosra vette az előfizetők toborzásának további sikerét és a megfelelő kezdőtőke gyors megszerzhetőségét. Ezután a vezetése alatt álló páholyban is erőteljesen szorgalmazta a lap létrehozását. 1909. márc. 3-i előadásában, „A sajtó, mint gondolatközlő” címmel, az új sajtótermék szükségességét fejtegette. Indítványozta, hogy a páholy nyilatkoztassa ki: szükségesnek tartja egy szabadkőművesi célokat szolgáló, kezelése alatt álló, de a nagyközönség részére írott napilap létesítését. A lapalapítás anyagi oldalának biztosítása érdekében az Eötvös-páholy sajtóalapítást létesít szabadkőművesek és a szervezeten kívül állók adakozásából. Ezt a határozatát a többi páholyoknak is megküldi, kérve őket a lap pártolására. Az alapítandó lap politikai-társadalmi irányára vonatkozólag megjegyzi, hogy az Eötvös páholy „csak olyan napilap létesítésében kíván fáradni, mely az intranzigens liberalizmus mellett a hazafias, erős magyar szellem ápolását tekinti irányadónak.”¹⁵

Az enyhe antiklerikalizmussal színezett, erős nacionalista-soviniszta programmal főmesterré választott Bálint mellett a szociáldemokratákkal rokonszenvező Yartin is agitált a napilap érdekében, mint a páholy helyettes főmestere. Az 1909. márc. 10-i előadásában kifejezte örömét afelett, hogy végre a páholy egyesült egy programpontra megvalósítására. A lap céljául a felvilágosítást, az emberi jogok kiterjesztését és a klerikális akció terjedésének megakadályozását jelölte meg.¹⁶

Amikor Bálint Lajos vezetésével az Eötvös-páholy lelkes tagjai megkezdték a szabadkőművesség megnyerését célzó agitatív munkájukat, több problémával találták magukat szemben. A legsúlyosabbak egyike az volt, hogy a lapnak mind a szövetség, mind a saját léte érdekében egységes szabadkőművesi nézeteket kellett képviselnie. A lap anyagi támogatását megszervező Eötvös-páholybeliek ugyanakkor az egyes páholyoknál tett látogatásuk alkalmával azt voltak kénytelenek tapasztalni, hogy a szervezet tagjai között nincs világnézeti, politikai azonosság. A radikális páholyokon kívül (pl. Martinovics, László király, Comenius, Petőfi, Demokrácia) szép számmal akadtak konzervatív szelleműek, még a szabadkőművesség általános eszmeiségéhez képest is. Ezért

¹⁴ TUTSEK, 192, 196.

¹⁵ TUTSEK, 199, 200.

¹⁶ TUTSEK, 200.

Bálint Lajos is többnyire olyan általánosságokat mondott a lap várható politikai programjáról, amellyel mindenki egyetérthetett a szabadkőművességen belül, ugyanakkor ezekre a kijelentésekre alapozni egy lap életét, felelőtlenség lett volna. Az aradi Összetartás-páholyban 1909. máj. 9-én a programról ezeket mondotta: „Nagyon sok kedvező jel mutat arra, hogy egy liberális eszméket valló, klerikalizmus ellen harcoló lapra a társadalomban szükség van.”¹⁷ A felvidéki páholyokban tett látogatása kapcsán is hangsúlyozta, hogy a szabadkőművesség legelső feladata a klerikalizmus elleni harc.¹⁸ A lap várható politikai-világnézeti irányáról mondott színtelen általánosságok mellett, Bálint beszédeinek kedvenc szólama volt a pártokon felülállás gondolata, amellyel a szabadkőművesség széles tömegeit vélte felsorakoztathatni a lap ügye mellé:

„Kétségtelen, hogy a napilapnak politikával kell foglalkoznia, a politikai irányok pedig pártokra tagolják az egyes testvéreket. De ezzel szemben áll az, ha a lap politikával a túlekedő pártokon felüláll, egyetemes szabadkőművesi szempontból fog foglalkozni, sem kormánytól, sem pártoktól még a legkisebb mértékben sem fog függeni, akkor megtalálhatja a magyar szabadkőművesség egységes irányát: a megalkuvást nem ismerő szabadelvű haladás szükségének érzetében és szellemében.”¹⁹

Ezek a szólamok természetesen sokakat nem elégítettek ki. Az Eötvös-páholy lapot szervező bizottsága többször találkozott ellenvéleménnyel is. A Testvériség-páholy tagja, P. testvér szóvá tette az Eötvös-páholy által elfogadott és szétküldött program „szükszavúságát, amelyből alig lehet a tervbevett lap irányára következtetni és amely program határozottan nem elegendő arra, hogy profán (nem-szabadkőműves — HL) egyének érdeklődését is felkeltse.”²⁰

Az ilyen és ehhez hasonló bírálatok következtében lett konkrétabb az indítandó lap társadalmi-politikai programja. A Magyarországi Symbolikus Nagy-páholynak az összes magyar páholyhoz 1909. jún. 23-án kiadott körlevelében Bálint Lajosék már határozottabban fogalmaztak. Leszögezték, hogy politikai kérdésekkel „csak elvek és nem pártok és személyek szempontjából” kívánnak foglalkozni. Nem közjogi, hanem gazdaságpolitikai kérdéseket akarnak tárgyalni: az „agrárfeudalizmus helyett a demokratikus Magyarország kialakulásának közgazdasági feltételeit.” A kultúrpolitika területén a haladás legfőbb akadályának az egyházi hatalmat ismerik el, amelyet azért tartanak rendkívül károsnak, mert „vagyonra és kiváltságos helyzete által az egyházi rend olyan egyéneket és csoportokat is saját szolgálatába von, akik az anakronizmust jelentő teokráciát megdöntենék.” Leszögezik, hogy a vallás magánügy, de követelik a szekularizációt és azt, hogy az egyházi férfiak ne töltsenek be politikai állásokat. Erőteljes eltávolodást jelentett az eredeti főmesteri programtól a nemzeti sovinizmus elvetése, helyette a nemzetiségekkel történő demokratikus megyegezés mellett foglaltak állást. Kultúrpolitikai kérdésekkel foglalkozva Bálint megállapítja, hogy Magyarország sajtótermékei szinte kivétel nélkül üzleti vállalkozások, és ezért függnék a kiadók üzleti érdekeitől. Ettől csak az egyházi kiadványok függetlenek, ezért zavartalanul szolgálhatják évezredek céljukat: az előítéletek gyártását. A lap az iskolák felekezeti jellegének megszüntetése, a pozitív tudás tényeinek és osztályösszefüggéseinek terjesztése mellett fog sikraszállni. Hangsúlyozza a természettudomány, a szociológia és

¹⁷ TUTSEK, 265.

¹⁸ TUTSEK, 274. Az Eötvös-páholy látogatása a kassai Resurrexit-páholynál. 1909. ápr. 30.

¹⁹ TUTSEK, 274.

²⁰ TUTSEK, 279.

az összehasonlító vallástudomány eredményeinek fontosságát. Kiemeli, hogy a lap céljának tekinti a szépirodalom, a művészet és a társadalmi áramlatok közötti szoros összefüggés feltárását.²¹

Szervezési, személyi problémák. A *szabadkőművesség és a Világ*. A *Világ* c. lap nem kapott sem a kormánytól, sem valamely párttól szubvenciót. Így az a 300 000 K tőke, amely elsősorban az Eötvös páholy lelkes aktivistáinak munkája nyomán összejött, a rohamosan romló gazdasági helyzet következtében csakhamar kevésnek bizonyult A Nagypáholy és a *Világ* politikai irányvonalát a bal- vagy jobboldalról támadó szabadkőművesség és a szövetségén kívüli tábor igyekezett az adódó problémákat az Eötvös-páholy és személy szerint elsősorban az 1909–1912 között minden évben főmesterré választott Bálint Lajos nyakába varrni. A *Világ* belső életét 1910–12 között a szellemi és politikai egység hiánya és az anyagi természetű problémák gondja jellemzi.

Az anyagi nehézségeknél nem voltak kevésbé súlyosak a *Világgal* kapcsolatos szervezési és személyi problémák, valamint a lap mögött álló magyar szabadkőművesség eszmei-politikai válsága. A *Világ* szervezése kapcsán megmutatkozott a szabadkőművesi apparátus nehézsége is. A sajátos hivatali út betartásának szervezeti kényszere miatt felhívások, körlevelek, meghívók, befizetési felszólítások teszik ki a levéltári anyag jó részét. Mindezek életrehívója a magyar szabadkőművességre jellemző üres, sokszor céltalan formalitások betartásának kispolgári szemlélete.

Az Eötvös-páholynek le kellett győznie a Nagypáholy, a Szövetségtanács, a budapesti radikális páholyok, a már megjelenő *Kelet* c. lap szerkesztőinek közönyét, illetve sokszor nem is titkolt aknamunkáját.

Az Eötvös-páholynek a lappal kapcsolatos tevékenységét a szabadkőművés-ség részéről végigkísérte a vállalkozás megvalósíthatatlanságát hirdető pesszimizista hangulatkeltés. Később a megvalósult *Világ* láttán a bukás rémét említik fenyegetően a lap ellenzői. A lapolapító páholynek mindvégig szembe kellett néznie a többi páholy részéről jelentkező irigységgel, kicsinyes intrikákkal. A páholyok közötti féltékenység mindig is egyik kerékkötője volt a hatékonyabb szervezőmunkának.

Az Eötvös-páholy nevében Bálint Lajosnak többször kellett védekeznie az ellen a vád ellen, hogy a *Világ* a páholy magánlapja és a lapolapítás hasznot hajtó anyagi vállalkozás. Bálint Lajosnak és az Eötvös-páholynek kiterjedt adminisztrációs tevékenységet kellett folytatnia a megjelenő lap érdekében. Bálint az általa jegyzett hivatali iratokban szervez, felszólít, védekezik, támad, kér. Nemcsak a részvényjegyzésben elmaradt páholyokat szólítja fel a főmesterekhez írott leveleiben, hanem már az illető tisztségviselő nevében is fogalmaz külön iratot, hogy ezáltal is tehermentesítse a páholy kényelmes vezetőjét és gyorsabbá tegye a szervezőmunkát. A pontos diplomáciai érzéket követelő munka során Bálint hangja többször válik idegessé a cselekvő tevékenységhez nem szokott páholyokkal szemben.²²

A *Világ* megszervezésével kapcsolatban neve ismertté válik a szervezet tagjai előtt, bizonyos népszerűsége tesz szert, több páholy tb. főmesterré vagy páholytaggá választja, párbajozik a lap védelmében, alapítványt akarnak elnevezni

²¹ OL Szabadkőművesség. A *Világ* iratai az Eötvös-páholy anyagából, P 1101 29 csomó 24. tétel. A Magyarországi Szimbolikus Nagypáholy körlevele az összes magyar páholyhoz, 1909. VI. 23.

²² Uo. Bálint levele a főmesterhez 1910. dec. 24.

róla.²³ Magát az Eötvös-páholyt kétszer sodorja a *Világ* ügye a meghasonlás állapotába. Először 1909 nyarán a Bálint és Yartin programját ellenző Feleki Hugó, volt főmester vezetésével lépnek ki azok, akik nem helyeslik a lappal új útra lépő páholy szándékát, s megalapítják a Kazinczy-páholyt. Másodszor 1912. okt. 9-én a *Világ* további támogatását ellenzők hozzák létre a Budapest-páholyt.²⁴

A szervezési nehézségek mellett a munkatársak, a szerkesztők személyének kiválasztása is számos problémát vetett fel. Az eddigi szabadkőművesi lapok (pl. *Hajnal*, *Kelet*, majd a *Dél*) belső használatra íródtak, s így az egyes páholyok belső életét, eseményeit tárgyaló cikkek nem kívántak nagyobb íráskészséget, mint amennyit egy átlagos páholytagtól el lehetett várni. A nagyközönséghez szóló lapnál azonban a szabadkőművesi eszmék megismertetésének vágya, az agitatív szándék minden eddiginél élesebben vetette fel, hogy a régi módszer szerint a többé-kevésbé ismeretlen páholytagok írják-e a cikkeket, akik foglalkozásuk szerint az élet legkülönbözőbb területein működnek, vagy pedig hivatásos, de a szervezethez tartozó újságírók. Ez a probléma annyi személyeskedő vádaskodást váltott ki, hogy maga Bálint Lajos sem akart a lap további szellemi és adminisztrációs ügyintézésében részt venni.²⁵

Pedig az egyes páholyokban is látták ennek a kérdésnek a fontosságát és megfogalmazódott az aggodalom: a lap léte, további sorsa függ a munkatársak jó megválasztásától.²⁶ Az eredeti elképzelés szerint a lapnak csak szabadkőművesek lehetnek a munkatársai, jó tollú, céhbeli újságírók, fizetéssel.²⁷

A megvalósulás stádiumában lévő lap személyi problémáinak megoldását senki sem merte vállalni, Bálint a páholyok véleményét kérte a részvénytársaság elnökének, a lap szerkesztőjének személyére vonatkozóan.²⁸ A megjelenő lapba azután valóban azok a szabadkőművesek írtak elsősorban, akik egyúttal a magyar polgári radikális politikai, szellemi élet ismert személyiségei voltak. Működésükért rendszeres honoráriumot kaptak, így Ignotus 880 koronát, Járszi 500 koronát.²⁹ A különböző munkatársaknak a *Világtól* húzott fizetése a szabadkőművességen belül beszéd tárgya, s mint Bálint keserűen megállapítja: sokan kevesellik honoráriumukat, s ezért támadják a *Világot*.³⁰

A lap társadalmi-politikai kérdésekben elfoglalt álláspontját vizsgálva tény az, hogy Purjesz Lajos szerkesztői kinevezéséig a felelős posztokon érvényesül az újságért anyagilag legtöbbet áldozó páholy politikai-ideológiai irányzata (Bálint és Yartin is az Eötvös-páholy tagjai voltak). Az irodalmi köztudat úgy tartja számon a *Világot*, mint a magyarországi polgári radikalizmus eszméinek hatékony napi propagátorát. A nagyközönségre gyakorolt hatását azonban jelentősen csökkentette a lap által képviselendő eszmék tisztázatlan, kidolgozatlan volta. Ez pedig a magyar szabadkőművesség társadalmi-politikai elképzeléseinek különbözőségéből fakadt. A *Világ* anyagi ügyeinek egyik fő szervező-

²³ Bálint tb. főmesterré választásáról: TUTSEK, 305., a tb. páholságról: TUTSEK, 306., párbjáról: TUTSEK, 298., a róla elnevezett alapítványról: TUTSEK, 304.

²⁴ TUTSEK, 183, ill. 303.

²⁵ TUTSEK, 223.

²⁶ TUTSEK, 257.

²⁷ TUTSEK, 168.

²⁸ OL Szabadkőművesség. A Világ iratai az Eötvös páholy anyagából P 1101 29. csomó 24. tétel. Bálint levele Mihalkovich Tivadarhoz 1910. febr. 15.

²⁹ Uo. Bálint egyéni írása a magyar szabadkőművességhez 1914. nov. 9.

³⁰ Uo. Bálint levele a páholy főmesteréhez 1914. nov. 9.

je, Bálint Lajos kijelentette, hogy az Eötvös-páholy a lap alapításával a szabadkőművességnek fegyvert akart adni a kezébe, de nem kívánja meghatározni a fegyverforgatás módját. Ezért a lap szellemi irányát a magyar „szabadkőművesség egyeteme” által elfogadott határozatok fogják kijelölni.³¹ Sajnos azonban ilyen határozatok nem születtek, pedig ezek a lap politikai karakterét jobban kirajzolták volna, s így létét, elterjedését is nagyban elősegítették volna.

A szabadkőművesség részéről megfogalmazódott az az óhaj, hogy még a megjelenés előtt határozzák meg a lap irányát az előfizetőkre való tekintettel.³² Annak ellenére, hogy a lap anyagi létrehozásában, ha különböző mértékben is, de kevés kivételtől eltekintve valamennyi magyar páholy részt vett, sőt szövetségen kívüliek is, társadalmi-politikai kérdések megítélésében jelentős különbségek voltak közöttük. Így pl. a választójog és a szekularizáció mértékének megítélésében is.³³ Jellemző példa az Eötvös-páholy politikai kérdésekben tanúsított magatartására, hogy éppoly figyelemmel, informálódni akarón hallgatta Yartin és Wischnowszky fejtegetéseit a szociáldemokráciáról, a stuttgarti kongresszusról, a polgárság és a szocialisták viszonyáról, mint amilyen tisztelettel adóztak a lélekben szabadkőművesnek tartott br. Bánffy Dezső volt miniszterelnök emlékének.³⁴

Az anyagilag érdekelt páholyok politikai kérdésekben elfoglalt különböző álláspontja nehezítette a *Világ* politikai arculatának alakulását. Maga az Eötvös-páholy nem is akart és nem is tudott volna egységes politikai arcú adni a lapnak, már a páholyban uralkodó kispolgári-liberális nézetek túlsúlya és a többi páholy személyes támadásai következtében sem. A szabadelvűsökre, a szabadkőművesi liberális politikára való hivatkozás, a pártpolitikán való felülemelkedés (értsd politikamentesség), a progresszió elvének megfogalmazása, az oppor-tunizmusról tanúskodó „böles mérsékletű” középút hangoztatása mutatja a lap körül uralkodó szemléleti bizonytalanságot.³⁵ Mások ezekkel szemben azt hangsúlyozták, hogy a napilapnak politikailag színt kell vallania, mert különben elveszti a nagyközönség érdeklődését. Ezzel kapcsolatban az aggodalom is megfogalmazódott: az erőteljes politikai tartalom a szabadkőművességet pártokra szakítaná.³⁶

Talán a pártpolitikától való félelem az, ami induláskor a legerősebben hangot kap. Így a Justh-párttal vagy még inkább az MSZDP-vel való összefogás lehetőségét eldobva, kitűnik, hogy a magyar szabadkőművességnek nincs önálló, egységes politikai arculata. Éppen a szabadkőművesség eszméire hivatkozva védik a véleményszabadságot, amelybe ókonzervatív nézetektől a szociáldemokrata párt programjának vállalásáig minden belefér. E koncepció szerint a lap szabad szellemiségét éppen munkatársainak egymástól eltérő véleménye adja meg. Pedig a magyarországi polgári radikalizmusnak nem kisebb alakja, mint Jászi Oszkár, a Martinovics-páholy tagjaként mondotta évekkal a *Világ*

³¹ Tutsek, 218. Bálint Lajos beszámolója az Eötvös-páholy 1910. jan. 22-i díszüléséről.

³² TUTSEK, 237. Gerő Nándor hozzászólása a Demokrácia-páholybeli vitaülésem 1909. okt. 18.

³³ TUTSEK, 237.

³⁴ Wischnowszky Ignác 1907. okt. 16-i előadásáról TUTSEK; 152., Yartinéra vonatkozólag TUTSEK, 105., Bánffy Dezsőnek, „a liberális magyar államférfi elhunytáról” megemlékezik Farkasházy Hugó 1911. máj. 24-én, TUTSEK, 315.

³⁵ A szabadkőművesi liberális politikáról TUTSEK, 237., a pártpolitikán való felülemelkedésről TUTSEK, 257., a progresszió elvének megfogalmazásáról TUTSEK, 271., a középút politikai elvének meghatározásáról TUTSEK, 257.

³⁶ TUTSEK, 270.

megjelenése előtt, hogy szükséges minden magyar szabadkőműves számára egy politikai minimum megállapítása, amelyen alul egyetlen, a szervezethez tartozó tag sem foglalhat állást.³⁷

Hasonló véleményen volt a szövetség tisztségviselői közül, a lap ügyét mindig támogató Medgyes Simon helyettes nagymester is.³⁸ Ennek hiánya okozta a személyi villongások jó részét, a szövetség tagjai részéről a lapnak nyújtott különböző mértékű anyagi támogatást, a szervezési akciók lassúságát. Ezen problémáknak súlyát többszörösen érezve, támadások pergettüzenek kitéve hívta össze az Eötvös-páholy nevében Bálint főmester 1910. október 22-re a *Világ*ot alapító páholyok képviselőit, a lapról szóló őszinte eszmecserére. A győri Philantrópia-páholy egyik tagjának, Perl Gyulának a beszámolójából kitűnik, hogy a jelenlévők a problémákkal való szembenézés igényével gyűltek össze, a szabadkőművesség és a nagyközönség kritikáját magukévá téve elemezni akarták a lappal kapcsolatban felmerült problémákat. A tanácskozás alaphangját Jászi Oszkár adta meg, amikor kifejtette, hogy a *Világ*, mint a polgári radikalizmus egyetlen szócsove, nem bukhat meg. A beszámoló tanúsága szerint a tanácskozáson kisebbségben lehettek az olyan páholyképviselők, (pl. Máthé László), akik a *Világ* képviselte agresszív politikai irányt kifogásolták. A Perl-féle levél a legtöbb teret Szende Pál, Ágoston Péter és Jászi Oszkár felszólalásainak szenteli.

Szende is, mint Jászi, a pénzügyi nehézségeket elismerve, hangsúlyozza a lap fenntartásának szükségességét. Felhívja a figyelmet az egységes felfogás hiányára. Szerinte ingadozó az egyes rovatok álláspontja és nincs világnézeti egység a vezércikk és a rovatok között sem. Ennek okát abban látja, hogy maga a szerkesztőség sem egységes szellemű. Példaként említi Bálint Lajost, „aki ezelőtt sovinizta volt, most meg tudományos, szociológus akar lenni, de még érződik cikkein a régi modor”. Szende radikálisabbnak akarja látni a *Világ*ot, s ez szerinte akkor valósul meg, ha a lap szélesebben értelmezi az antiklerikalizmust, megértőbb a nemzetiségi és munkásprobléma iránt, és ha fogékonyabb az új, irodalmi és művészeti alkotások iránt. Ágoston Péter üzletileg helyesnek tartja, hogy a lap alkalmazkodik az öt létrehozó szervezet különféle állásfoglalásaihoz, mégis bízik abban, hogy a lap körül idővel összetömörül egy politikailag egységes nézeteket valló csoport.

Jászi Oszkár, Ágostonnál erősebben hangsúlyozza a *Világ* körül megteremtendő polgári radikális tábor egységének szükségességét. Jászi szerint a lap szellemét ért vádakkal és rágalmakkal, éppen azért, mert megbontják a radikális tábor egységét, szembe kell nézni. Nagy hatást kiváltó beszédében egységre szólítja fel a polgári radikalizmus eszméinek legnagyobb szervezett bázisát, a szabadkőművességet, s ugyanakkor színvallásra akarja bírni a még habozókat, mert a legnagyobb kárt nem a nyíltan reakcióso, hanem a magukat radikálisoknak színlelők okozzák. Szendével egyetértésben hangsúlyozza a lap szerepét és munkatársi gárdájának felelősségét, mert amennyi idő alatt a *Világ* teljesen radikális lesz, annyi alatt és vele együtt a szervezet tagsága is azzá válhat.

Bálint Lajos az Eötvös-páholy nevében a szabadkőművesség támogatásának hiányát panaszolja, a vagyonos burzsoá-szabadkőművesség ugyanis tüntet a lap iránti részvétlenségével, mert a mindennapi tevékenységében feszélyezné.

³⁷ TUTSEK, 140.

³⁸ TUTSEK, 205.

Bálint kiemeli, hogy az előfizetések és a hirdetések hiánya pénzügyi problémát szül, ezért azután nem tudnak fizetni a cikkekért, s így jó tollú újságírók nem is dolgoznak a lapnak.³⁹

Néhány hónap elteltével a *Világ*nak valóban határozottabb lesz a társadalmi-politikai karaktere. Ezt mutatják Bálint Lajos egységet foltozó felhívásai is, amelyekben bár kénytelen elismerni, hogy a lap nem tükrözheti valamennyi páholy és testvér véleményét politikai kérdésekben, mégis hivatkozik a szabadkőművesség szervezetébe tartozás mindenkit átfogó tényére.⁴⁰ A *Világ*ban végbenemő politikai egységesülési folyamatra utalnak olyan tények, mint pl. a Martinovics-páholynek némi taktikai éllel Gerő Ödön szerkesztőhöz írott levele, amely dicséri a kezdeti bizonytalankodást legyőző, most már egységesen progresszív lapot és munkatársait.⁴¹ Az a körülmény, hogy a lap megindulása után erősödik Jásziék befolyása, nemcsak a fenti dokumentumból következethető ki, hanem a konzervatív páholyok támadásaiból is. Kifogásolják, hogy a lap profilját egy radikális írotábor szabja meg, erősnek érzik a Jászi-féle szociológusok hatását: „Nem a tudósok kicsiny serege szabja meg az utat. Tudásuk nagy lehet és lelkük szenvedéllyel sóvároghatja az igazt, de faragott elmélethől bálványt imádnak.”⁴²

A *Világ* részvétele az ország politikai életében nem tetszett a Nagypáholyrak sem. Erre lehet következtetni az Eötvös-páholynek a Nagymesterhez intézett — feltehetően — válasz-feliratától. Ebben megalkuvó módon helyesnek ismerik el a Nagypáholynek azt a törekvését, amellyel óvja a szövetség tagjait a napi politikától és védekezésükkel előadják, hogy ők csak addig foglalkoztak a választójoggal, amíg törvényjavaslat nem lett belőle. Ugyanakkor a páholy kitart azon véleménye mellett, hogy a magyar szabadkőművességnek hatást kell gyakorolnia Magyarországon közéletére, és ennek leghathatósabb eszköze a napilap. Az Eötvös-páholynek nem volt más szándéka a lapalapítással kapcsolatban, mint annak anyagi eszközeit biztosítani. Az alapító páholynek védekeznie kellett a Nagypáholy ama vádja ellen is, hogy miért nem tükrözi a lap a szabadkőművesség egészének véleményét. A Nagymesterhez intézett felirat megjegyzi: ha a magyar szabadkőművesség egységes állásfoglalásra jut, ezt habozás nélkül fogják közölni a *Világ*ban, mint a szervezet tagjainak egyetemes véleményét.⁴³

A Nagypáholy és az Eötvös-páholy, valamint a saját páholya és a többi magyar páholy közötti súrlódások elsimításán fáradozó, állandó szellemi kötél-táncot járó, az anyagi nehézségek áthidalásán munkálkodó Bálint Lajostól 1912 tavaszán néhány panaszcs hangú levelet olvashatunk. Az Eötvös-páholy tagjainak a *Világ* számára nyújtott rendszeres szubvenció kapcsán jegyzi meg: „Ha ez az áldozatkészség sem lesz követett példa a szövetségben, akkor a lapot nincs miért fenntartani, de nem is lehet.”⁴⁴ A személyét ért rágalomnak is véget kíván vetni:

³⁹ OL Szabadkőművesség. A *Világ* iratai az Eötvös-páholy anyagából P 1101 29. esemő 24. tétel. Perl Gyulának, a győri Philantrópia-páholy tagjának levele 1910. okt. 23.

⁴⁰ Uo. Bálint levele a páholy főmesteréhez 1910. dec. 24., körlevele 1911. ápr. 12.

⁴¹ Uo. A Martinovics-páholy levele Gerő Ödönhöz, a *Világ* szerkesztőjéhez 1910. ápr. 12.

⁴² Uo. A Hunyad-páholy felhívása a magyar szabadkőművességhez 1912. jún. 17.

⁴³ Uo. Az Eötvös-páholy felirata a Nagypáholyhoz 1913. nov. 19.

⁴⁴ Uo. Bálint Lajos levele a páholy főmesteréhez 1912. márc. 16.

„Én magam egy fillért sem kapok sem fizetés címén, sem cikkekért. Nekem tehát nem egyéni érdekem a lap. Az Eötvös-páholynak sem. Mert a fizetést élvező munkatársak közül csak egy van, aki tagja a páholynak. Ha mégis annyi pénzt és munkát áldozunk, tesszük ezt, mert nem forma-szabdkömvészek akarunk lenni, hanem önzetlen komoly megértői nagy céloknak.”⁴⁵

Két nappal később keltezett körlevelében a nyilvánvalóan nekiszegzett váddal szemben védekezik: az igazságos bíráló nem állíthatja, hogy a *Világ* megszegte volna a szabdkömvességgel szemben fennálló hallgatólagos szerződését, hiszen harcol a klerikalizmus és az egyházi oktatás ellen, a választójogi reformért. Mindazonáltal mindenkinek az egyéni ízlését, érdekét, célját lehetetlen szolgálni, de hangsúlyozza, hogy ha „a Világot az Eötvös-páholy lapjának nevezik, ez hangulatkeltés, egyéb semmi.”⁴⁶ Jól szemlélteti Bálint Lajos helyzetét a *Világgal* kapcsolatban, valamint a burzsoá-szabdkömvességnek a laphoz való viszonyát is a Rottenberg-eset. A *Világ* 1912. márc. 17-i számában egy közgazdasági hír kapcsán felmerült Rottenberg Jenő neve, aki a Magyar Asphalt Rt. igazgatója volt, s egyben a Petőfi-páholy tagja. Rottenberg felháborodottan jelentette ki, hogy mivel a *Világban* megjelenteket terhelőnek érzi magára nézve, egy másik lapban támadni fogja a szabdkömvési alapítású lapot, nem fizet elő rá, és visszakéri a 120 koronáját. Azzal fenyegetőzött, hogy bejelenti a Nagymesternek: a lapot valaki megfizette, akinek érdekében állott a cikk megjelentetése. Bálint ezen ügy kapcsán veti fel azt az elvi kérdést, hogyha a *Világ* érinti az egyes szabdkömvészek üzleti ügyeit, a tagok kapcsolatba hozhatják-e ezeket a szervezettel:

„Megengedhető-e, hogy egyéni és üzleti érdekeik vélt vagy valódi sérelmeit, mint a szabdkömvés szövetség tagjai, kifejezetten, mint ilyenek torolhassák meg, avagy fenyegethessenek azzal, hogy mint ilyenek fogják megtorolni?”⁴⁷

Az Eötvös-páholy főmestere azt is panaszolja, hogy nem lehet egyszerre minden páholyban, nem tudja, hol, miért keletkezik hangulat a *Világ* ellen. Úgy látja, hogy maguk az egyes páholytagok sem tudják, hogy miért szólalnak fel a *Világ* ellen:

„Láttam, hogy lekritizálta valaki a Világot azon a címen, hogy nem elég radikális, pedig nem ez volt a baj, hanem az, hogy az illető bíráló nem kapott annyi pénzt a cikkeiért, amennyit szeretett volna kapni.”⁴⁸

Ezekből az esetekből, megnyilatkozásokból is kitűnik, hogy a *Világot* anyagiilag támogató, világnézetileg különböző állásponton lévő szabdkömvességnek a lappal kapcsolatos helyi konfliktusait, ha csak nem akarta a lap megingását, Bálint kénytelen volt sokszor úgy elsimítani, hogy elvtelen kompromisszumokat tett. Ezért hagyta el az újságot többek között előbb Goda Géza, Pogány József, Jászi Oszkár, később Ady.⁴⁹ Ady forradalmár, kisszerű taktikázásokhoz nem szokott szelleme, a sokféle páholyérdek egyeztetésére kényszerülő szerkesztési környezetben, a szabdkömvési bürokrácia útvesztőiben nem bírta sokáig.

⁴⁵ Uo. Bálint Lajos levele a páholy főmesteréhez 1912. márc. 16.

⁴⁶ Uo. Bálint körlevele 1912. márc. 18.

⁴⁷ Uo. Bálint levele a Petőfi-páholy főmesterének 1912. márc. 19.

⁴⁸ Uo. Bálint levele a Petőfi-páholy főmesterének 1912. márc. 19.

⁴⁹ AEÖPM X. kötet 224.

Bálint megalkuvásai nemcsak személyiségéből, hanem a szervezet felépítéséből szinte szükségszerűen adódtak. Ez is hozzájárult bukásához, a lap szilárd világnézetet képviselő újságírói képtelenek voltak együtt dolgozni vele. Amikor Bálint körlevélben jelenti be, hogy 1913. febr. 1. óta Purjesz Lajos, a Demokrácia-páholy tagja a *Világ* szerkesztője, akkor közvetve saját csődjét ismeri el. Bár az Eötvös-páholy anyagilag tovább támogatja az újságot, a közvetlen szellemi befolyása csökken. Ez lehetőséget ad az eddigi szerkesztőknél nagyobb koncepciójú, jó szervezőképességű Purjesznek arra, hogy a szabadkőművesség döntő befolyásából adódó politikai-szervezeti tehertől megszabadulva új, merészebb irányt szabjon a lapnak.

LÁSZLÓ HEVERDLE

**Un chapitre de l'histoire de la presse bourgeoise radicale
(Les relations du journal *Világ* avec la franc-maçonnerie)**

C'était l'organisation de la franc-maçonnerie de Hongrie, vivant sa crise intérieure, au début du siècle, qui était derrière le journal *Világ* (Monde), paraissant à partir du 30 mars 1910. C'est grâce aux forces progressistes de la franc-maçonnerie que le Convent du janvier 1909 souligne dans un décret la nécessité de fonder un journal. Sous la conduite du Vénérable Lajos Bálint, les membres de la loge Eötvös se sont mis, avec un travail minutieux, à procurer le capital initial nécessaire pour le fondement matériel du journal et pour gagner un nombre convenable d'abonnés.

Les problèmes en connexion avec la création du journal jettent de la lumière sur la division intérieure de la franc-maçonnerie de Hongrie, qui était le soutien potentiel le plus grand du radicalisme bourgeois. Tout cela se manifeste dans la subvention matérielle non convenable, dans le maintien de la Grande Loge, dans l'atmosphère pessimiste, dans les intrigues des loges contre le journal et contre l'activité de la loge Eötvös, dans les divergences des vues sociales et politiques. Parmi les meilleurs représentants du radicalisme bourgeois hongrois, ce sont surtout Oszkár Jászi et Pál Szende qui ont accentué la nécessité du journal *Világ* et son rôle dans la création d'un camp radical unique.

Malgré les sacrifices matériels de la loge Eötvös qui se sont manifestés sous les formes les plus diverses, la société anonyme qui soutenait le journal, était forcés de donner à louage *Világ*, en 1914, par suite de l'indifférence de la franc-maçonnerie entière.